

MAGYAR FILOZÓFIAI SZEMLE

2023/3 (67. évfolyam)

A Magyar Tudományos Akadémia
Filozófiai Bizottságának folyóirata

Esztétikai tapasztalat

Tartalom

Bevezető. Esztétikai tapasztalat (<i>Bárány Tibor – Valastyán Tamás</i>)	5
--	---

FÓKUSZ

ANTAL ÉVA: A fenséges tapasztalata Mary Wollstonecraft „szentimentális” útirajzában	11
VALASTYÁN TAMÁS: Visszhangok. A művészet kettős múltjáról	28
WEISS JÁNOS: Adorno küzdelme az „esztétikai tapasztalat” fogalmával	51
DARIDA VERONIKA: A találkozások filozófiája	64
FEKETE KRISTÓF: Néma művészet, beszédes esztétika	75
BÁRÁNY TIBOR: Az esztétikai normativitás három modellje	96
GOLDEN DÁNIEL: A cselekvésben lévő esztétikai tapasztalat	114
ILLÉS ANIKÓ: Művészeti élmény, esztétikai ítélet	130

VARIA

SZUMMER CSABA – HORVÁTH LAJOS: Adalékok az álom fenomenológiájához	149
SIPOS ANDREA: Claude Romano evenmenciális hermeneutikája	172

DOKUMENTUM

FRAZER-IMREGH MONIKA: A szerelmes elégiáktól Epiktétosig Angelo Poliziano levelezése Giovanni Pico della Mirandolával	191
Angelo Poliziano – Giovanni Pico Della Mirandola: Levelek	199

SZEMLE

JAKAB KRISZTIÁN: Frazer-Imregh Monika: <i>Életmód, asztrológia és mágia a reneszánszban</i>	
CSEHY ZOLTÁN: Egy demokratikus szótár körülharcolt fogalmai	212
MIKÁCZÓ ALEXANDRA: A piszoáron innen és túl	215

IN MEMORIAM

TAKÁCS ÁDÁM: Tamás Gáspár Miklós és a Budapesti Iskola	221
E számunk szerzői	237
Summaries	241

Egy demokratikus szótár körülharcolt fogalmai

Isabell Lorey, Gundula Ludwig, Ruth Sonderegger: *Foucault jelenléte. Szexualitás – gondoskodás – forradalom*. Ford. Blandl Borbála, Boros Bianka, Czétány György, Grósz Eszter, Kővári Sarolta, Weiss János. Budapest, Typotex, 2021. 164 oldal.

A hazai Foucault-recepció mérhetetlenül gazdag és eklektikusan sokféle: a szólamyszerű beágyazódásoktól a mélyréteges applikáción át a kritikai gépezetként működtetett technikákig számos alakzata érvényesül. Egyes szövegek kiváló, más szövegek közepes fordításban kerülnek a legkülönbélebb diskurzusokba, részdiskurzusokba: ezek között kiemelten érdekes lehet például Foucault egy időben látványosan erőteljes jelenléte a magyar irodalomtudományban vagy a hazai szociológiában. Az applikációs törekvések nyilván a szociokulturális terek és társadalmi gyakorlatok anomáliái miatt is sokszor „regényesen” alakulnak: noha a magyar befogadás sikereinek és kudarcainak, hozadékaiknak és paneleiknek feldolgozása iránti igény már-már egyre erőteljesebbnek mutatkozik, a recepció egyre újabb, inspiratív lehetőségei is felbukkannak. A továbbgondolások kivételesen innovatív jellege miatt válhat fontossá Isabell Lorey, Gundula Ludwig és Ruth Sonderegger projektjének potenciális magyar recepciója is.

Szexualitás, gondoskodás, forradalom: e három kulcsfogalom bölcséleti megközelíthetősége alkotja a *Foucault jelenléte* című tanulmánykötet diszkurzív hálózatát. Pontosabban szólva a három tanulmányt tartalmazó kötet Foucault szexualitásról, az igazság analitikájával szembeállított jelen

ontológiájáról, illetve a forradalomról megfogalmazott elméleteit vizsgálja és revideálja queer-feminista szemszögből.

Gundula Ludwig *A szabadság ígérete és a hatalom technológiái* című, a kritikai társadalomelmélet aspektusait érvényesítő tanulmánya Foucault testfelfogásából indít: a szexuális identitás a hatalom működésének eredménye. A kapitalizmus, az állam és a bio-hatalom hármasság és a szexualitás viszonyát Ludwig a neoliberalizmus queer társadalomkritikai perspektíváiból vizsgálja. A bio-hatalomnak köszönhető, hogy a szubjektumok a szexualitásukat meghatározott módon éljék meg, s ezek eredményezik az identitások, életmódok konstrukcióit, melyek segítségével a kapitalizmus a test „optimalizálása” révén a népességet irányítható tömeggé alakítja. A hatalom a népességet optimalizálандó és minimalizálандó tendenciáknak vetette alá: Foucault világossá teszi, hogy a test uralásának mikrohatalmát a társadalmi test makrohatalmával a szexualitás kiemelt módon kapcsolja össze. A neoliberalizmus kormányzási mentalitása nem vezet az állam visszavonulásához, hanem (és itt Ludwig Wendy Brown és Johanna Oksala nézeteire alapoz) antidemokratikus vagy erőszakos jegyeket mutat. A piac racionalizálása rávetül a szexuális politikára is, melynek alapvető igénye

egy „demokratikus szótár” kialakítása. Ennek köszönhető például a szexualitás természetes funkcióinak kiterjesztése a reprodukción túlra, az azonos neműek életformáira, megteremtve ezzel a szexuális önkontroll helyébe lépő szexuális önrendelkezés ideálját, melynek köszönhetően a sokféleség a tolerancia jegyében flexibilissé tette a szexualitás-diszpozitívumot. A szubjektumokat a rendszer saját individualitásukat kibontakoztató „vállalkozókká” teszi, akik a szexualitásban saját önmegvalósításukat és szabadságukat keresik. A heteronormativitás bináris oppozíciói (tiltott/megengedett, nő/férfi) a normativizálás technikája révén uralkodnak. De a neoliberális társadalomban az azonos nemű életformák is befogadást nyernek a heteronormalizációként elgondolható technika révén. Isabell Lorey ezt nevezi „normalizáló immunizációnak”: az integrálható életmódok és a heteronormatív életmódok hasonlóságát ugyanis meg kell konstruálni, hogy a korábban kirekesztettek „fegyelmezett szexuális gyakorlatokat sajátítsanak el”. A normalitáskontinuum létrehozása a szexualitás-diszpozitívum flexibilizációja révén Ludwig szerint a „privatizációra” épül, és magánügyként depolitizálódik. A veszély abban áll, hogy a kockázatok privatizálódása révén a társadalom „a szubjektumokat erőszakosan kiteszi a piac romboló hatásainak”. A „toleráns” heteronormalizáció is az államhoz köt, akár a merev heteronormativitás. A homofóbia „antieurópaiként” való megkonstruálása ugyancsak a heteronormalizáció kísérőjelenségévé válik, és új dichotómiát eredményez (a muszlim, a nem fehér, a migráns stb. csoportokkal szembeállított idealizált, toleráns nyugati emberét): a cenzúra határai változnak ugyan, de „a heteronormalizáló politikák folytatják az erőszakgyakorlást” bizonyos technikáit. Ráadásul nem nehéz addig a következtetésig eljutni, hogy „a lesbiku-

sok és a melegek normalitáskontinuumba való integrálása egyúttal a szexualitástól való megfosztásukat jelenti”.

Már Robert Maggiori is úgy értelmezte a *Védelemre szoruló társadalom* című, a test–szexualitás–szaporulat hármasságát társadalmi dimenzióba ágyazó könyv koncepcióját és a szuverenitásmoделlek tartóhatatlanságával párhuzamos biohatalom megjelenését, hogy „Foucault szerint a fájgyűlölet tölti be a halál funkcióját a biohatalom ökonómiájában”, ami a hatalom technológiájával és nem az ideológiával függ össze.

Edith Sonderegger *Foucault cinikusa* című dolgozata Foucault és a cinikus filozófia viszonyrendszerével foglalkozik. A cinizmus mint kritikai praktika, ellenállás, a fegyelmezés alóli megszabadulás jelenik meg. A parrhészia fogalma ebben a kontextusban válik kiemelten fontossá: a kritikai beszéd kockázatos, akár életveszélyes viszonyok közötti alkalmazása az igazsághoz való személyes viszony képe is. A parrhészia („mindent kimondás”) lehet politikai (az athéni demokráciában alakult ki), etikai (Szókratész környezete és hatása), illetve cinikus (látványos performanszok, az „igazság botránynak” kiugrasztása). Foucault-t a cinikus ragadja meg, nemcsak az elitizmusellenesség, az írásbeli rögzítés elvetése vonzza, hanem a „cinikusok botránys szegénységi gyakorlatai” is. A cinikusok aktivizmusa a politikai küzdelmekhez vezető útnak tűnt, a kritikai beállítottság egy formája lehet, mely a maga leleményes módszereivel a kormányzat kitartó elutasításához vezet.

Isabell Lorey *A forradalmi gyakorlatok visszatérése az infimító jelenben* című tanulmánya egy madridi tüntetés leírásával indít, majd Foucault egyik öndefiníciójára köt rá, mely szerint ő a historizáló történelemfilozófiával szemben a „jelenkor történésze”. A „győztesek rácsozó és berácsozott történelme” helyett a koherens

szubjektumot feloldó tapasztalatokat rögzítő testeket köti a történelemhez, mely ráadásul nem folyamatos, hanem Nietzsche nyomán genealogikus jellegű, azaz a törésekre, az eseményekre és a kezdetekre összpontosít, és elsősorban az affekciók és az afficiációk érdeklik. Az identitás is ebben a kontextusban a „mások általi sokféle afficiálás terméke”. A nyelvtani jelen idő és a végtelen jelentésárnyalatai találkoznak az infinitív jelen fogalmában, s ezt a találkozást Deleuze nyomán „eseményértelennek” nevezi el. Ebben a jelenben az esemény ismétlődése ok, utánzás vagy hasonlóság nélkül következik be, a jövő lényegében a „kiterjedt jelenben” létezik. A kritika a kiskorúsítás elleni lázadás a hatalommal, az autoritással szemben, mely beállítottsággá válik, aminek köszönhetően „a számtalan újrakezdés a transz-

verzális visszatérésben konstituálódik”, a kritikai beállítottság pedig „a felvilágosodás aktualizálását jelenti”. A tanulmány a részvételi demokrácia visszatérésének, a „forradalmi gyakorlatok” megismétlődéseinek törvényszerűségeivel foglalkozik.

A kötethez Weiss János írt értelmező, esszéértékű utószót: ebből nem pusztán az értekezések szerzőinek gondolkodásmódja derül ki, de például az olyan „körülharcolt” fogalmak, mint a kritika vagy a hatalom kontextuális analízise is kibontakozik. A fordításban szereplő kulcsfogalmak egy terminológiai szótár segítségével kereshetők vissza az eredeti szövegekben, s ez nagyban megnöveli a szövegek nemzetközi párbeszédképességét. A magyar kötet az MTA–PTE Kritikai Tanulmányok Kutatócsoport elismerést érdemlő csapatmunkája.